

על הספריות בבריטניה הגדולה

חוק הספריות הציבוריות, שאושר ע"י בית-הנבחרים של הממלכה המאוחדת ב-1850, ציין את ראשיתה של תנועה שהעניקה סעד ואושר למיליונים רבים של בני-אדם ונתנה דוגמה לעולם. חוק זה, שהוא תקנה צנועה מאד, התיר למועצות העירוניות להטיל מס בשיעור של חצי פני להתקנת ספריה — אם שני-שלישי האוכלוסיה רוצים בכך. הספריות הראשונות בערים ווארינגטון, מנצ'סטר, גורביץ' בולטון, אוקספורד ווינצ'סטר זכו לתיאורו של קרלייל על הספריה הציבורית כ"אוניברסיטת העם".

בהתאם לתנאי הזמן היו הספריות מאוכסנות היטב והרבו מאד להיזקק להן. אולם ההתקדמות היתה אטית; 35 ערים בלבד קיבלו עליהן את החוק ב-20 השנים הבאות. עד 1889 הוקמו 153 רשויות-ספריה. אז באו תרומותיהם של אנדריו קרנגי וג'ון פסמור אדוארדס, וכן התרחבות אפשרויות ההשכלה והשיפור הכללי בתנאים הסוציאליים — וגרמו להתפתחות מהירה יותר. התנועה מעולם לא נסוגה אחור; אף ספריה אחת, שהחלה בפעולותיה, לא נסגרה מעולם. במשך כל המאה ה-20 נשתפרו השירותים והתפשטו והלכו בצעדים בטוחים, ומעולם לא היתה ההתקדמות מהירה כבימי המלחמה העולמית השנייה ואחריה.

התנועה להקמת ספריות ציבוריות קמה כמעט בעת ובעונה אחת, בארה"ב ובבריטניה. הרעיון בשתי המדינות הוא, כי ספריות שתעמודנה לשימוש המלא והחפשי של כל חלקי האוכלוסיה צריכות להיות מותקנות על חשבון הציבור, ע"י הרשות המקומית המיצגת ומנהלת רבים מעוניניו. בארה"ב נשאה הממשלה בחלק מסוים של ההוצאות, בעוד שבבריטניה רובן הנטל כולו על התושבים המקומיים; אולם בשתי המדינות גם יחד הרי זה מעיקרו שירות מקומי שטיבו — אם לטוב או לרע — תלוי בהתענינות ובאמצעים מקומיים. במהלך המאה היו חילופי רעיונות ונסיונות קבועים בין שתי הארצות, וכן לא מעט התחרות, לפחות מצד הספרנים האנגליים, שלמדו בתשוקה את הישגיהן של הספריות האמריקניות המתקדמות, ולעתים קרובות ניצלו זאת כמנוף להבטחת תמיכה רבה יותר מאת רשויותיהם המקומיות. במשך עשרות שנים עברו שירותי-הספריות האמריקניים, הטובים שבהם, במירוץ על אלה של בריטניה, אם ההבדל כיום אינו כללי כל-כך, יש לזקוף זאת במידה לא מעטה לזכות הספרנים האמריקניים חלף ענינם שאינו פוסק ושיתוף-הפעולה החברי שלהם.

שיתוף-פעולה עממי-מקיף

שירותי הספריה הציבורית מספקים כיום בבריטניה, למעשה, את כל שכבות האוכ' לוסיה, והתפתחה שיטת שיתוף-פעולה עממי-מקיף. כמדינה קטנה צפופה, נוחה בריטניה לכלול המונים יותר מאשר ארצות הברית, בה מיליוני אמריקנים טרם זכו ליהנות משירות הספריה על אף הצעדים הנמרצים שנעשו שם להבטחת הכללתם. בבריטניה 60.000 איש בלבד חסרים ספריות ציבוריות, ולא יארכו הימים ואף הם יוכללו בתוך רשת השרות של הביבליותרקות.

שירות הספריות בבריטניה אינו דומה בכל מקום ומקום. רשויות אחדות מוציאות 5 שלינגים ויותר לנפש, ו-5 שלינגים יכולים לספק שירותי-ספריה יותר מאשר יכול דולר לעשות זאת. 3 מכל 20 רשויות מוציאות למעלה מ-4 שלינגים לנפש. אולם יש ספריות בלתי תלויות רבות מדי, שהן קטנות מכדי להיות יעילות וחסכוניות. 162 מתוך 592 רשויות* ספריה משרתות ישובים שמספר אוכלוסייתם הוא פחות מ-20.000. רק ב-1919 אושר חוק

* ליאונל ר. מק-קולבין החל בתפקידו הנוכחי ב-1938; קודם לכן שירת בהנהלת המרכזית של הספריות הציבוריות אשר לקריידון והיה ספרן ראשי של איפסביץ', סוסולק (1924—31) והמפסטר לונדון (38—1931). מר מק-קולבין הוא מזכיר-כבוד של אגודת הספרנים הבריטית מאז 1934.

המיפה את כוחן של המועצות המחוזיות ליסד ספריות לכל החבלים שבתחומן (פרט לערים הגדולות), בהם לא נוסדו ספריות עד אז.

לרוע המזל ויתרו מעטות מאד מבין הספריות הקיימות על כוחותיהן העצמאיים ונכללו במחנה. כבארצות-הברית מונעת אף כאן גאווה מקומית שאינה במקומה את יצירתן של יחידות-הסכנויות גדולות של שירותים. כתוצאה מזה היה על מחוזות רבים בבריטניה — העולים כרגיל בגדלם על המחוז הממוצע האמריקני — להערים על עיריות עצמאיות במילוי החלל ולכלכל לעתים קרובות מינהלות בערים שהיו להן ספריות מקומיות משלהן. כל הגורמים הללו הם בניגוד לכלל חוקי החסכון.

10 מחוזות-השאלה

ב-1948 היתה ההוצאה הממוצעת לנפש 2 שילינגים ו-10 פנס; ב-1938 היא היתה שילינג ו-41 פנס; לפני 16 שנה היתה ההוצאה רק 16 פנס. המחירים האמירו מאד, ביחוד מחירי הספרים, הכריכה והמשכורות. בכל-זאת היתה התקדמות עצומה. במשך השנה שנסתיימה במרץ 1948 הושאלו 295 מיליון כרכים בספריות-ההשאלה של הממלכה המאוחדת — עליה בשיעור 20% מאז 1938 ו-58% מאז 1931. ב-1948 היו רשומים בהן מיליון שואלי-ספרים, ואיש-איש מהם קרא בממוצע 24 כרכים.

כל הספריות הציבוריות, וכמה מהספריות המקצועיות שאינן ציבוריות, ניאותרו להחליף ספרים ביניהן. הארץ נחלקת ל-10 מחוזות, מחוז ומשרדו המחוזי ובכולם, פרט לאחד, קטלוג מרכזי של רכוש הספריות, מחוץ לספרות יפה, שבגליל. כל בקשה מובאת תחילה למשרד המחוזי, המבקש את הספרייה שברשותה מצוי הספר לשלחו לספרייה המבקשת. אם אין כל טופס בגליל — מופנית הבקשה לספרייה הלאומית המרכזית, בלונדון, השואבת מגלילות אחרים, ממחסנה היא, או מהספריות המקצועיות המיוחדות המצויות במספר רב; ואם אין — קונה טופס משלה.

98%—99% מכל הספרים המבוקשים ניתנים בסוף של דבר למבקשיהם. לעתים נמשך הדבר יתר על המידה. אשר-על-כן מבקשים הספרנים דרכים להפחית את חלקה של ההשאלה ה-בין-ספרייתית, שגדלה בקנה-מידה עצום. במידת-מה הסיבה לכך היא, שספריות מקומיות בהשתכללן, מושכות מספר גדל והולך של קוראים שמטרה וצרכים מיוחדים לנגד עיניהם, וכן משום שספרים מועילים רבים לא נדפסו במהדורות חדשות כתוצאה מתנאי הדפסת ספרים בימי המלחמה ואחריה. תקון הדבר תלוי במידה רבה בהבטחת מחסני ספרים מקומיים טובים יותר. אף כי הסכום-לנפש המוצא לספרים למען האוכלוסיה גדל מ-3.5 פנס ב-1938 ל-8.2 פנס ב-1948 — עוד לא די בו. התקנה לכך תלויה גם בהתפתחות השכלול המקצועי, ביחוד אותו סוג של שכלול מקצועי אשר יבטיח כי ספרייה זאת או אחרת בגליל תקנה כל ספר היוצא לאור בבריטניה, ואת רוב הספרים היוצאים לאור בארה"ב ובחבר-העמים הבריטי.

ספקו ספרים לקוראים!

דוגמה אחת לאשר יכול להיעשות היא העובדה ש-28 מתוך שכונותיה של לונדון הברירה, המשרתות יחד עם ה"סיטי" 2.5 מיליון אנשים חיושבים בחלקה הפנימי של לונדון — קיבלו עליהם תכנית לחלוקת-עבודה. בגורלה של כל שכונה עולה שדה-הספרות מסוים, ואותה שכונה קונה, במידת האפשר, את כל היוצא לאור בנושאים שנפלו בחלקה. כל הספרים ואלו שממעטים להשתמש בהם — תחת להשליכם או לאחסנם בדרך עראי, נשלחים ע"י כל הספריות לספרייה המקצועית המתאימה. התכנית אף כוללת את הסיפורים העתיקים יותר שאילולי כן עלולים היו להישכח. שיתוף-הפעולה אינו מסתיים בכך, הספרנים של אותן השכונות העצמאיות מתועדים מדי חודש בהדשו כגוף רשמי מיעץ לרשויותיהם; בהשפעתם הוכנסו שיפורים רבים בעל-ערכו, שיטה של כרטיסי-קוראים אחידים המקנים זכות מלאה לכל שואל להשתמש בכל ספרייה לונדונית בלא שים לב למקום עבודתו; האחדות השיטות; מלאי משותף של ציוד, תכנון משותף של מטרות-שירות וכדומה.

כללל, הספרנים בבריטניה נצמדו לתפקיד הפשוט, הישר — אך לא דוקא הקל — לנסות לספק לאנשים את הספרים המבוקשים עלידיהם, כמה ספרנים פיתחו תכנית

להרצאות, חוגי-שיחות, קריאות במחזות וכיוצא בהם למבוגרים ולילדים, אך בדרך כלל מנעו כל נסיון לנצל טיפוס-יחומר ספרותי מיוחדים. הם נטו לשיתוף-פעולה עם מוסדות לחינוך מבוגרים וסיוע להם יותר מאשר להיות בעצמם מוסד לחינוך מבוגרים. הם היו מעונינים להושיט עזרה או לנצל שעת-כושר יותר מאשר לעודד תביעות, ביחוד תביעות מיוחדות. כמה ספריות אמריקניות יכולות לראות בכך נהג של חוסר-פעילות; אם אמנם יחא זה כך — אל נהסס מלהעיר, כי יתכן והתנאים שונים הם.

תקליטים

בזמן האחרון לא נטו הספריות להמשיך באספקת עתונים יומיים. לעומת זאת החלו לאחרונה באספקת-תקליטים של מוסיקה טובה; ספריות אחדות, ביחוד באיזור לונדון, יש להן עתה אוספים טובים. ספרית-תקליטים אחת כזאת משאילה למעלה מ-500 תקליטים ליום. אף תקליטים ללימוד הלשון הם בין המושאלים.

מתוך ידיעה מה רבו ההישגים אשר הושגו ע"י אגודת הספרנים האמריקנית — כאשר הושג גם ע"י כמה אגודות של ספרנים במדינות מיוחדות וספריות אמריקניות מקצועיות — ראוי להצביע על פעולותיה של אגודת הספרנים הבריטית. היה זה הגורם השליט בהתקדמות הספריה במשך שנים רבות. סיכום התפתחות הספריות הוא, סיכום עבודתו של כל ספרן וספרן במחוזו. יום-יום ושנה-שנה; אולם מבחינות רבות סייעה אגודת הספרנים בהכנסת רווח-חיים, תיאום ושיפור בעבודה. הספרנים הבריטיים בני-ימול הם יותר מחבריהם האמריקניים, הואיל והם יכולים להיפגש בנקל ולעתים קרובות, ובעיותיהם מן הסתם יש בהן פחות מן השוני. אשר על-כן התקינה אגודת הספרנים אמצעים לשם חילופי-נסיונות.

מטרות משותפות

השובה ביותר היתה עבודתה בשדה החינוך המקצועי וניהול רשימה של ספרנים מקצועיים מוכשרים. כיום אין איש יכול, למעשה, להבטיח לעצמו כל משרה אחראית, אם אינו נמצא באותה רשימה; דבר זה מבטיח שירות של אנשים מתאימים, מנוסים, ואף גרם להרמת קרן מקצוע הספרנות ולהעלאת דרגת שכר הספרנים. אגודת הספרנים הבריטית כוללת 6500 חברים, ספרנים ועוזרים בספריות ציבוריות. מאז תום המלחמה נוספו שבעה בתי-ספר לספרנים, בעלי קורס מלא, בעוד שמי-1920 עד 1946 היה בית-ספר אחד בלבד. אולם, מקפידים על כך גם עתה שהכל יעמדו באותה תכנית-בחינות — זו של אגודת הספרנים הבריטית. כמה ספרנים אמריקניים מתחו בקורת על דרך זו, ברם בשלב-התפתחות זה נראה שאין טוב ממנה.

התחשבות בנקודות-ההשקפה הלאומיות ובתנאים המיוחדים של כל ארץ חשיבות ממדרגה ראשונה נודעת לה לגבי התפקיד הגדול — שספרני בריטניה, כספרני ארצות הברית, מה רוצים לסייע לו — לסייע, באמצעות המנגנון של אונסקו והפרדציה הבינלאומית של התאגדויות הספרנים, לשירות ספריות ציבוריות שיעניק לכל עמי תבל את היתרונות המוענקים עתה ע"י שתי הארצות — והענקתם זו תגדל ותלך — לעמיהן הן. מאחר שבריטניה וארצות הברית החלו בהתקנת ספריות לפני שנים רבות, נכונות הן בשמחה לצעוד בראש לפני מדינות אחרות, דבר שיש לראותו לא כגורם לשביעת רצון עצמית, אלא כאחריות רצינית וכשעת-כושר גדולה.

(לייבררי ג'ורנל)